

A normativitás mint értékszempont a nyelvművelésben és a nyelvi tanácsadásban

A nyelvi változások, köztük az új nyelvi jelenségek értékelése és megítélése, valamint tágabb értelemben egyes tudományterületek, mint a lexikológia, a fordítástudomány vagy a nyelvművelés gyakorlati problémáinak megközelítése többféle kiindulópontból, többféle nyelvértelmezésből is lehetséges. A jelen tanulmány a normativitást középpontba állító nyelvművelői kutatói attitűd szempontjából foglalkozik a címbeli témával, bízva abban, hogy az alább kifejtendő értékelvű nyelvművelői megközelítésből is születhetnek releváns válaszok az ide tartozó elméleti és gyakorlati kérdésekre.

Gondolatmenetem elméleti háttérét azok a nyelvi, művelődési és szociokulturális értékszempontokat is érvényesítő, főként funkcionális és kognitív nyelvértelmezési megközelítések jelentik, amelyek a nyelvhasználatot mint a közösségben hagyományozódó és internalizálódó, folyton újraalkotandó tudást és praxist értelmezik.

A hagyományozódás során szerepet játszó értékösszetevők közül ezúttal a normativitás kérdéskörét emelem ki, kétféle megközelítésben. Egyfelől mint a normativitásra törekvő beszélői szándékot és nyelvtudatos magatartást, másfelől pedig mint a sztenderd nyelvi normát, mint a ma is orientáló mintaként működő, szokásos nyelvhasználat alapját és konvenciórendszerét. Ezután a jelzett elméleti keret alapján a sztenderd normarendszeréhez viszonyítva mutatok be olyan lexikai-szemantikai szinten érvényesülő nyelvi változásokat, kérdéseket és válaszokat, amelyekkel a Nyelvtudományi Intézet Nyelvművelő és Nyelvi Tanácsadó Osztályán az utóbbi időben találkoztam.

Elmélet és gyakorlat összekapcsolásával arra is keresem a választ, mennyiben alkalmas az általam követett nyelvfelfogás és elméleti háttér mai nyelvhasználati kérdések megválaszolására; illetve mennyire hasznosítható ez az elméleti keret a nyelvi közönségszolgálati munkában.

1. A kutatói attitűd

1.1. Nyelvművelői kutatói attitűdből közelítek a címben kiemelt témakörökhöz. A nyelvművelést mint specifikus nyelvi hagyományt és tevékenységformát fogom fel, amely a beszélőközösség szokásos értékrendje szerint működő, reflektáló és értékelő nyelvalkotói tevékenységre és a nyelvtudomány kodifikált eredményeire épül. (Bővebben erről: Heltainé Nagy 2004, 2007a.) Ebből a kétpilléru értelmezésből kiindulva a nyelvi tanácsadást a nyelvi segédeszközökre és adatbázisokra építve a nyelvi hagyománynak mint lehetséges értékszempontnak a figyelembevételével végzem.

Az értékszempontok között kiemelt helyen áll a normativitás kérdésköre, a normaként elfogadott sztenderd nyelvváltozat. Egyetértek Ladányi Mária megállapításával, amelyben így jellemezte ezt a kutatói attitűdöt: „A nyelvművelő számára a nyelv konvenciók rendszere, de figyelmének középpontjában nem bármilyen

konvenciórendszer áll, hanem elsősorban a presztízsként elfogadott standard nyelv-változat rendszere, amely ebben a felfogásban egyben a fenntartandó norma is: ezért a nyelv művelői attitűddel jellemezhető kutatót főként a standard nyelv szokásrendszerének mint értékes hagyománynak a megőrzése foglalkoztatja, és a neologizmusok megítélésekor abból indul ki, hogy ezek mennyiben felelnek meg a hagyományoknak, pontosabban a kialakult standard normáinak” (Ladányi 2004: 113).

1.2. Saját kutatói attitűdöm jelzését több okból is fontosnak tartom. Először azért, mert a mai nyelvészet és „nyelvész-társadalom” természetesen és szerencsére nem homogén, hanem tagolt; csoportokra, iskolákra oszlik. Az itt tárgyalandó kérdések tekintetében pedig erőteljesen diszkurzív, polemikus, vitatkozó. Az eltérő értékelés mélyén sokszor nemcsak árnyalatokban, hanem paradigmaticusan is különböző, egymással összeférhetetlen, nem összemérhető, inkommenzurábilis szerzői nyelvfelfogások, nyelvértelmezések rejlenek. Vagyis jelentős különbség van abban a kiindulópontban is, ahonnan és ahogyan közelít az adott kutató már magához a nyelv értelmezéséhez.

Másodszor és részben az előbbiből következően meg azért, mert további véleményalkotási és értékelési eltérés adódik abból is, hogy az egyes nyelvi jelenségek megítélésekor a nyelvtudomány mely részterületéről, milyen kutatói alapállásból, milyen attitűdből közelítünk az egyes kérdésekhez. Mert ez megintcsak nagyban meghatározhatja a kérdésfeltevéseket és a rájuk adott válaszokat, az „egy vagy több igazság” tényét. (Vö. a nyelv művelést is érintő Magyar Nyelv-beli polémiát: Kontra 2001; Kenesei 2002, illetve 2004.) Egyetértőleg idézem Kenesei István véleményét *A nyelv mélettől a nyelv művelésig* című tanulmányából: „Egyre nyilvánvalóbb: az elméleti nyelvészet és a nyelv művelés vagy másképpen a nyelv elmélet és a nyelvi norma kutatása, művelése nem két különböző birodalom, hanem a nyelvnek, e mindannyiunk érdeklődésének középpontjában álló jelenségcsoportnak két lehetséges, egymással esetleg vitában álló, de nem ellenséges viszonyban való megközelítése” (Kenesei 2004: 7).

1.3. Az új nyelvi jelenségek megítéléséről, a neologizmusok eltérő értékelésének okairól szólván Ladányi Mária, utalva a már említett polémiára ugyancsak fontosnak tartja a kutatói alapállást és attitűdöt *Rendszer – norma – nyelvhasználat* című – már említett – tanulmányában: „Más hozzáállást jelent egy nyelvi jelenség megítélésekor például az, hogy elméleti nyelvészeti, szociolingvisztikai vagy nyelv művelői attitűd jellemzi-e a kutatót (vö. Kontra 2001; Kenesei 2002)” (Ladányi 2004: 113). Majd hozzáteszi, hogy a kérdést nem lehet leszűkíteni a három érintett diszciplína esetleges szembenállására, mert mindegyik megközelítésmódon belül lehetnek eltérő irányzatok; illetőleg, hogy több eltérő nyelv elméleti modell kínálkozik a nyelvi leírás háttéréül például az elméleti nyelvészetben belül is. Ismét szó szerint idézem Ladányi gondolatait: „Nem mindegy, hogy strukturális szemléletű (formális) vagy funkcionális szemléletű irányzatról van-e szó; hogy az illető irányzat a nyelvet társadalmi konvenciórendszerként vagy mentális jelenségként, tudásfajtként kezeli-e, hogy a nyelvi rendszert autonómnak tartja vagy más tudásfajtkába, esetleg a közösségbe, a kultúrába ágyazottan fogja-e fel; hogy milyen tudást tart a nyelvi képességekhez tartozónak; hogy a tudás mellett modellálni kívánja-e a nyelvhasz-

nálatot, a tényleges teljesítményt stb. (A funkcionális szemléletű modellekre például a nyelvhasználat szempontjának felértékelődése jellemző, ami a nyelv közösségi funkcióinak, a variációnak és a nyelvi változásnak, a nyelvi kontextusnak és a pragmatikai szituációnak stb. a felértékelődésével jár együtt)” (Ladányi 2004: 113–4).

1.4. Mindezt azért is elevenítettem föl, hogy érzékeltessem: a nyelvi norma és a nyelvi normativitás kérdéskörének kutatása maga is egy tágabb körű diskurzus része. Ehhez is kapcsolodom, azzal a feltételezéssel, hogy a normát középpontba állító nyelvművelői kutatói attitűdből, az alább kifejtendő értékelvű nyelvművelői megközelítésből is születhetnek releváns válaszok az elméletre és az egyes konkrét kérdésekre nézve.

2. A nyelvbölcseleti háttér

2.1. Ahogy a bevezetőben jeleztem, érvelésem mögött olyan nyelvi, művelődési és szociokulturális értékszempontokat érvényesítő, főként funkcionális és kognitív nyelvértelmezési megközelítések és nyelvfelfogások állnak, amelyek a nyelvet közösségbe, kultúrába ágyazottan értelmezik. A nyelvhasználatot pedig mint az egyén és a közösség szintjén folyamatosan újraalkotott értelmi tevékenységet és gyakorlati tudást fogják fel és írják le. Vagyis: ahol a nyelv nem más, mint a közösségben hagyományozódó és internalizálódó, folyton újraalkotandó képesség, tudás és praxis, folyton megújuló energia, amely az egyén és a közösség állandó interakciójában hagyományozódik. Elsődlegesen a (nyelvi) szocializáció, továbbá a történetiség, a tanulás, a korábbi „szövegek” megismerése révén.

Nem nehéz felismerni, hogy a nyelv humboldtíanus szemléletére visszanyúló, funkcionális és kognitív nyelvészeti nyelvfelfogásokra kívánok utalni, amelyek szerint a nyelvi kifejezések egyetemes, de mégis eltérő módon létrejövő tapasztalati és fogalmi leképezések, folytonos újraalkotások. A szakirodalmi háttérből itt most elsősorban Tolcsvai Nagy Gábor (2004), Szilágyi N. Sándor (1996) és Ladányi Mária (2004), írásaira utalok; közülük is kiemelten Tolcsvai Nagy Gábor *Nyelv, érték, közösség* című tanulmányára (Tolcsvai Nagy 2004). A nyelvi hagyományok és a nyelvművelés összefüggéseivel a fenti nézőpontból magam is több helyen foglalkoztam: *Hagyomány, nyelv és nyelvművelés* (Heltainé Nagy 2004); *Értékelés és normativitás a mai nyelvművelésben* (Heltainé Nagy 2007b).

2.2. A fenti nyelvértelmezések közös jellemzője az értékelvűség: a történetiségben általában, de a nyelvi hagyományozódásban is az értékszempontok meglehetősen erőteljes érvényesítése és érvényesülése. Közismert, hogy a magyar nyelv-közösség is azok közé a nyelvközösségek közé tartozott és tartozik, amelyek erőteljesen reflektáltak és reflektálnak önmagukra, saját nyelvükre. Különösen erőteljesen a sztenderdizáció folyamatában és a társadalmi átalakulások idején, miként ezt a közelmúltban is megfigyelhettük (részletesebben vö. Tolcsvai Nagy 2004: 11). Az önértelmező műveletek jelentősége megnövekszik, fontossá válik a nyelvtervezés a jövőkép kialakításában. Ilyenkor az is természetes, hogy a tudomány felől is újragondoljuk a nyelv és közösség viszonyrendszerét, újraértelmezzük a hagyományokat, ha szükséges új konszenzusok kialakítására törekedve.

2.2.1. Nemcsak azért kívánok itt visszanyúlni az érték fogalmáig, mert filozófiai és bölcséleti vonatkozásai ma is aktuálisak, hanem azért is, mert az érték-szempontra a nyelvi norma, normativitás kérdéskörének is alapvető összetevője. Köztudomású, hogy az értéktulajdonítások, értékszempontra mindennapi életünket, cselekedeteinket is vezetik, gondoljunk a jó, rossz, szép, csúnya viszonylatokra, akár általános, erkölcsi értelemben, akár konkrétan, cselekedeteinkkel, nyelvi megnyilvánulásainkkal kapcsolatban. Azt is tudjuk, hogy az értéktulajdonítások a közösségek, csoportok önértelmezésében és szerveződésében is fontos funkciót töltenek be, mert irányadó, közösségformáló szerepük hozzájárul a közösség működéséhez és fennmaradásához.

Az érték mint metafizikai fogalom konkrétan sokszor nem érzékelhető, de jelen van. „Az értékek nem dolgok vagy emberek tulajdonságai, az értékek léte ideális lét, az értékek érvényesek” (Nyíri 1994: 35). „Az értékek eredete nem a tárgy, hanem az alany, nem a világ, hanem az ember, s az érték csak az ember magáért való létét jelenti” (Nyíri 1994: 138). Az érték ilyen értelemben mindig összefügg a morállal: az érték törekvés a jóra, az érvényes jó megvalósítására (Tolcsvai Nagy 2004: 12).

Szociokulturális szempontból az értékek kijelölik azt, ami fontos, jelentős; segítik az egyének magatartását, érvényesítik a közösség normáit; azaz irányító, orientáló szerepet töltenek be. Az értékek hierarchiát alkotnak, szociokulturális tagoltságban érvényesülnek. Az értékek legitimációs eszközként is funkcionálnak, a mai plurális társadalmakban kiváltképpen fontos szerepük van. Az értékek értékrendekké állnak össze, amelyek a közösség létezését akkor segítik, ha az alapvető értékrendekben közmegegyezés áll fenn. Ha ez megrendül, elbizonytalanodás, értékválság következik be.

2.2.2. Az érték kutatásának bölcséleti szakirodalma (pl. Nyíri 1994 és Tolcsvai Nagy 2004) mellett érdemes megemlíteni, hogy az érték témaköre a nyelvészeti utalásokban is egyre gyakrabban jelenik meg. Az attitűdvizsgálatokkal kapcsolatban például egyre többet foglalkoznak a beszélői értéktulajdonításokkal, de ide vehetjük a tanári vagy az írói nyelvi minták követésének kérdéskörét, a nyelvművelés hatásának, szerepének vizsgálatát stb.

Az értékek között általában is, a magyar művelődés, kultúra és tudomány történetében meg különösen, évszázadok óta kiemelt szerepet kapott a nyelv, az anyanyelv. Vagyis a magyar nyelv mint érték-hordozó és értékteremtő jelenség; közeg és eszköz; de úgy is, mint igen jelentős, magában vett érték. A témakör művelődéstörténeti, lélektani és szociokulturális okaira, összetevőire és következményeire most nem térek ki.

Nyelv és érték viszonyának, egymásra vonatkoztatásának magyarázata és megítélése igen sokat változott az elmúlt évszázadokban. De hogy a mai tudományosság számára is fontos, megkerülhetetlen, azt éppen az utóbbi évtizedek élénk diskurzusa mutatja: a tudományos megközelítésekben éppúgy, mint a közéletben, az irodalomban, a mindennapi életben; azaz a tudományos és a népi nyelvészetben is.

2.2.3. Nyelv és érték kérdéseinek felértékelődése a modern korban összefügg természetesen a tágabb filozófiai környezettel. A személyiség nyelvi meghatáro-

zottsága elemi problémája a 20. századi létnek és a bölcséleti tudományosságának. Gondoljunk *a nyelv a lét háza* heideggeri metaforára, vagy *a nyelvem határai – világom határai* wittgensteini gondolatkörre, vagy például a szöveg fogalmának szinte végtelen kiterjesztésére a mai tudományban és művészetekben.

2.2.4. Még két ide vonatkozó tudománytörténeti tényt megemlítek, amelyek feltételezésem szerint hozzájárulhattak a téma fölértékelődéséhez. Az egyik az, hogy a nyelvi értékeket érintő fenti kérdések, amelyek természetesen túlmutatnak a nyelvészetben, az 1990-es évek előtti évtizedekben kiszorultak a nyelvtudomány köréből. Vagy teljesen, vagy a művelődési élet más területére tevődtek át, például a pedagógiába vagy az irodalomba. Gondoljunk például a pedagógus Karácsony Sándor és az író Németh László nyelvbölcséleti fejtegetéseire. Az ő rendszerükben megragadható értékszempontoknak, például a régiségnek vagy a konceptualizáció jellegének a magyar nyelvi sztenderdizáció folyamatában a nyelvi normaképző erők megítélése szempontjából még így is jelentős hatásuk volt. A létező nyelvtudomány hatása mellett a szellemi élet zárványain és persze az irodalmon, a publicisztikán keresztül érvényesült az a véleményalkotó és értékkepző szerep, amely folyamatosan hatott és visszahatott a nyelvi értékek értelmezésére. Olyan témakörökre gondolok, mint a magyar nyelv jellege, jellemző sajátosságai, nyelvünk „ereje és gyengéi”; az úgynevezett „fordításnyelv” kérdései, a nyelv életébe való beavatkozás szükségessége, a nyelvművelés szerepe stb.

A másik tudománytörténeti sajátosság a nyelvtudomány paradoxonai között jelenik meg a modern tudománytörténetben, és ez közvetlenül érinti a nyelvművelés történetét és értékrendjét. Ez pedig a göttingai tudományos világképpel függ össze, amely nagy hatással volt például Bartzafalvi Szabó Dávid, Teleki József, Gyarmathy Sámuel, Fogarasi János és az ifjú Magyar Tudós Társaság köré csoportosuló fiatalok nyelvszemléletére és gondolkodásmódjára, ezen keresztül pedig az egész magyar nyelvművelés, tudatos nyelvalakítás folyamatára. Balázs Jánosnak *A magyar nyelvbölcsélet alapkérdései* (1987) című műve alapján Békés Vera tudományfilozófus foglalta össze a göttingai iskolával kapcsolatos nyelvtudományi hagyományokat és következményeket *A hiányzó paradigma* című munkájában (Békés 1997). A göttingai paradigma nem volt képes valódi alternatívaként működni, de jegyei zárványokban mind a mai napig jelen vannak például a nyelvművelés történetében vagy az úgynevezett írói nyelvművelésben. A Teleki-féle hagyomány, „*a nyelvművelés arany szabadságá*”-nak gondolata tovább él a 19. és 20. századi nyelvtudományban is, például Lőrincze Lajos nyelvi értékrendjében és nyelvművelő gyakorlatában. Erre vallanak a *pozitív nyelvművelés, emberközpontú nyelvművelés* terminusok, a *nyelvszokás* szerepének erőteljes hangsúlyozása vagy a „*megengedő liberalizmus*” fogalma.

2.3. Mi következik mindebből számomra? Az itt érintett két nyelvfelfogás, az újhumboldiánus és a kognitív megközelítés erősen számol a közösségi nyelvi hagyományokkal; a nyelvet mint a környezet folyamatos leképezésének és újraalkotásának folyamatát és eredményét fogja föl.

2.3.1. Lényegéből adódóan tehát, *ab ovo* elismeri, természetesnek tartja a nyelvi változásokat. A nyelv időbeli folyamatát, történetét nem gondolhatja csupán kumulatív, egyenes irányú változásnak, főképp nem „fejlődésnek”. Nemcsak a nyelvi

hagyományokat tartja természetesnek, hanem a nyelvi változásokat is; a nyelvhasználati változókat, variánsokat pedig nemhogy szűkítené, hanem folyamatosan bővítené a kodifikálás során is.

2.3.2. Nem riad meg az értékeléstől, már csak abból kiindulva sem, hogy maga a beszélés is folyamatos értékelés, amelynek során a nyelvalkotó-nyelvhasználó válogat a rendelkezésre álló nyelvi eszközök köréből. A nyelvtudomány egyes területeire nézve helyénvalónak tartja az értékelés tényét és szükségességét. Ilyenek például a szótárírás, a fordítás, a nyelvművelés, a nyelvi tanácsadás. Egyetértek Heltai Pál gondolatával: „az értékelés szempontját szigorúan kizáró nyelvészeti megközelítés nem képes választ adni a gyakorlat egyes kérdéseire: illetéktelennek nyilvánítja magát” (Heltai 2004: 407). A gyakorlat pedig sok esetben nem tud megenni a nyelvhasználat értékelése nélkül. Gondoljunk a publikus nyelvhasználatra, a fordításra, a nyelvtanításra és az alkalmazott nyelvészet több területére (Heltai 2004: 110).

Vannak tehát a nyelvészetnek olyan területei, amelyekben az értékelés nemcsak lehetséges, hanem szükséges is. Ha tehát tudományos feladat, arról kell beszélni, mit, hogyan, milyen szempontok, milyen kritériumrendszerek alapján értékeljük (Heltainé Nagy 2004). Az értékelés természetesen nem lehet morális értékelés, nem lehet a nyelvhasználó megbélyegzése, minősítése. A helyes-helytelen nyelvi formák önmagukban sem jók, sem rosszak, értéküket a szituációhoz, a beszédhelyzethez, a kommunikációs térhez, a hagyományhoz, a megértés sikerességéhez mérheti a nyelvész. Úgy érvényesít értékszpontokat, hogy azokat nyíltan bevallja. Megnevezi, hogy milyen nyelvértelmezési rendszerben mozog, de elméleti hátterét, módszerét nem tartja az egyetlen, az egyedül lehetséges és helyes értelmezési közegnek.

3. A normativitás, a nyelvi normák, a sztenderd

Értékelési szempontnak magától kínálkozik a fentiekből adódóan a normativitás elvének és hagyományának vállalása és alkalmazása.

Máris egy másik, vitatott kérdéskörnél vagyunk, a norma, a normák értelmezésénél. Tudjuk, tapasztaljuk, hogy a normativitás iránti igény a magyar társadalomban mélyen gyökerezik. Hogy a beszélők még a laza, élőnyelvi kommunikációs formákban is normatudatosak. Ugyanakkor, ismét Heltai Pál gondolatát idézem: „úgy tűnik számomra, hogy a leíró nyelvészeti szemléletmód túlhangsúlyozása nyomán a mai nyelvészet viszonyulása a norma kérdéséhez ambivalenssé vált, míg a gyakorlat – többek között a fordítás értékelése – továbbra is igényli a normatív megközelítést és az értékelést” (Heltai 2004: 411).

3.1. A nyelvi norma, pontosabban a nyelvi normák kérdéskörének kiterjedt szakirodalmából csak néhány összefoglalóra utalok: Tolcsvai Nagy Gábor: *A nyelvi norma* (1998), (2003); Kemény Gábor szerk. (1992): *Normatudat, nyelvi norma*; Kiss Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat* (1995), hogy föllevenítsem a számomra is követendő normaértelmezéseket. A nyelvi norma – a fenti meghatározások – alapján olyan szokásos nyelvhasználat, amely a normatív erő révén orientáló mintaként működve előírja, illetve szankcionálja a kívánatos, illetve nem kívánatos

nyelvhasználatot. A normák sűrített kommunikációs tapasztalatok (Kiss 1995: 91), amelyek tulajdonítási (attribúciós) műveletekben alakulnak ki: a közösség tagja mások viselkedését valamilyen csoportba sorolja, mintákat, sémákat felhasználva. A nyelvi normák két szinten érvényesülnek: az egyes beszélőközösségekben és a nyelvközösségekben; ez utóbbiban sok norma él, de a nyelvhasználók ezeknek a normáknak csak egy-egy részét ismerik.

A normák között értékrend érvényesül. Az értékrend sorában található különféle szempontok alapján értékesnek vagy kevésbé értékesnek tartott, kisebb vagy nagyobb presztízsú változatok; kiemelték, és olyanok is, amelyeknek alacsonyabb a nyelvközösség előtt az értékük. A magyar nyelvközösségekben ez elmúlt évszázadokban az irodalmi nyelv, a sztenderd számított a legértékesebb nyelvváltozatnak. A nyelvjárások értéke időbeli elsőbbségükből adódóan hagyományosan ugyancsak kiemelkedő.

3.2. Itt kapcsolódnak be tehát a korábban említett értékszempontok. Milyen értéket képvisel az anyanyelv és annak változatai, normái egy nyelvközösség életében; azaz milyen nyelvértelmezések érvényesülnek a közösség kultúrájában, tudományában?

Az értelmezések alanya és tárgya, részben eredménye is az a nyelvváltozat, amelynek nálunk *standard*, *sztenderd*, más terminológiai rendszerben *irodalmi nyelv* a neve. Ez a nyelvváltozat történeti, kulturális stb. okokból adódóan kitüntetett helyű és szerepű a magyar nyelvi kultúrában. A fenti nyelvértelmezésből számomra az is következik, hogy elfogadom és értéknek tekintem a nyelvi sztenderd meglétét és a nyelvi normák közötti kitüntetett szerepét, ma is érvényes mintaadó voltát. Privilegizált helyzetét számomra sem nyelvi szempontok indokolják, hiszen e tekintetben a nyelvváltozatok egyenrangúak, hanem a társadalmi gyakorlatban elfoglalt különleges helye – közösségi, művelődési, oktatási stb. szempontokból. A sztenderd nyelvváltozatot tehát mint közösségi szokásrendszert feltétlenül értékes hagyománynak tekintem, megőrzését vállaltan fontosnak tartom.

3.3. Utalok arra, hogy a *standard/sztenderd* mai értelmezésében is legalább kétféle nyelvfelfogást, nyelvértelmezést találunk. Mert egyfelől ez a *standard* nyelvváltozat az *irodalmi nyelv*: Pais Dezső, Benkő Loránd, mások értelemezése nyomán az egyes önálló nyelveknek az összes többi használati változatán felülemelkedett, egységes, normatív és eszményi belső nyelvi típus, amely kialakulása óta egy nép, egy nemzet nyelvhasználatában a legfontosabb szerepet tölti be. Másfelől, a szociolingvisztikában: „A sztenderd nyelvváltozat mindig a legnagyobb presztízsű változat egy nyelvközösségekben – az, amelyet a politikai, gazdasági és kulturális javakat birtokló elit társadalmi réteg használ, amelyen a nyomtatott irodalmat közlik, s amelyet az iskolában tanítanak” (Kontra 1992: 109).

A kétféle meghatározás mögött kétféle nyelvfelfogás húzódik meg. Mindkettő hivatkozik értékekre, de ezeket az értékeket más-más nézőpontból látja. Egyik a nyelvből, annak történeti változataiból és a nyelvi rétegek viszonyából; a másik a nyelvet beszélők társadalmi helyzetéből eredezteti, és a mindenkori elitre terjeszti ki. Amíg az egyik mögött egy hosszú folyamat eredményeként a nyelvi rendszer egységesülése következik be, addig a másikban a sztenderd privilegizált volta szociokulturális tényezők eredményeként jön létre.

4. A normaváltozások értékelése a nyelvi tanácsadásban

A következőkben a fenti elméleti kérdésekre támaszkodva néhány újabb lexikai-szemantikai normaváltozást kiemelve azt kívánom bemutatni, miként alkalmazható az itt körvonalazott értékszempontú háttér a nyelvi tanácsadói gyakorlatban. Pontosabban azt, hogy én miként tudom alkalmazni az itteni elveket a nyelvi tanácsadásban akkor, amikor konkrét nyelvhasználatot, közelebbről normaváltozást érintő vagy azt jelző kérdésekkel kapcsolatban kell tanácsot adnom.

4.1. Még egyszer hangsúlyozom, hogy megközelítésem a nyelvi normák közül most a sztenderd nyelvváltozatot, mint a szokásos nyelvhasználat alapját és konvenciórendszerét emeli ki, ehhez viszonyítva mutatja be azokat a nyelvi adatokat, problémákat, kérdéseket és válaszokat, amelyek a nyelvi tanácsadó munkában az utóbbi időben megjelentek. Közülük is most elsősorban a lexikai-szemantikai szinten érvényesülő változásokat, „normasértéseket” mint neologizmusokat emelem ki. Megítélésükkor nemcsak azt veszem figyelembe, hogy az újabb változatok mennyire felelnek meg a hagyományoknak, a *standard* (ma szokásosan inkább *sztenderd*) normáinak, hanem további, például szociokulturális összetevőkre is figyelek. Megemlítem, hogy lehetséges természetesen más nyelvváltozatoknak is a középpontba helyezése, például a történetiség folytán elsődleges, ezért ugyancsak kitüntetett szerepű dialektusok szerepe felőli látásmód és értékelés szempontjai alapján. A jelen tanulmányban azonban efféle összefüggésekre nem térek ki.

4.2. A nyelvi normák és a normaváltozást mutató nyelvi változások tárgyalása nyelvi szintek szerint és szociokulturális összetevők alapján is szokásos. A nyelvi szintek szerinti felosztás alapján szokás beszélni fonetikai, fonológia normákról (kettőshangzók, diglosszia); morfológiai változatokról (például: *az igazgatóságnak – az igazgatóság felé*); szintaktikai, szemantikai; újabban szövegtani és pragmatikai normákról, értékösszetevőkről.

Mindezek vizsgálhatók külön-külön vagy szintetikus, komplex módon. *A kapusnak gólt kell rúgni; Az egyháznak pénzt kell gyűjteni* mondatokkal kapcsolatban például így fogalmazott egy kérdezőnk: *Hallhattuk a rádióban, de nem tudtuk meg, a kapus fog gólt löni vagy neki fognak gólt löni. Az egyház fog pénzt gyűjteni, vagy neki fognak pénzt gyűjteni? Mert nem úgy mondta a bemondó, hogy „rúgnia”, illetve „gyűjtenie”. Kérem, írják meg, mi szabályozza ezt a kérdést?* Megírtuk, megvilágítottuk, hogy a teljes nyelvhasználati háttér, vagyis a grammatika, a szemantika, a szintaxis, a pragmatika – külön-külön és együtt is.

A továbbiakban ezt a hagyományos, szokásos csoportosítást követve foglalkozom főként a mai lexikai-szemantikai normaváltozást érintő jelenségekkel, kitekintve az egyes problémák mögötti szociokulturális összetevőkre is.

4.3. Az értékszempont érvényesítésekor kiindulópontként különbséget kell tenni a már meglévő, egyes rendszerbeli nyelvi elemek és formák megítélése, valamint a beszélők által újonnan létrehozott nyelvi produktumok megítélése közt. Az első típusról, a már meglévő nyelvi elemek és formák megítéléséről jelzem, hogy ilyen jellegű kérdéssel is gyakran találkozunk a mindennapi nyelvi tanácsadás során. Többségük a grammatikai szabályok körébe tartozik, de itt is vannak olyan

morfológiai-szemantikai vonatkozású változatokra irányuló kérdések, amelyek a lexikai-szemantikai normát is érintik.

4.3.1. Ilyen visszatérő kérdés például a jövő idő kifejezésének lehetősége a magyarban. Sokan még mindig helytelenítik és idegenszerűnek tartják a *fog* segédigével kifejezett jövő időt, mondván, hogy a magyar nyelv hagyományosan a jelen idejű igealakokat használja jövő idő kifejezésére is. Újra és újra elmondjuk, megírjuk, hogy természetesen a jövő időnek legáltalánosabb kifejezője a magyarban az uráli alapnyelvtől kezdve a jelen idejű igealak, sokszor határozóval vagy igekötővel kiegészülve: *megyek, majd elmegyek; elmennék, ha majd elmegyek* stb.; de már nagyon korán, a nyelvtörténeti ómagyarkor elejére kialakult néhány összetett igealak, köztük a *fog*-os jövő idő. Tudjuk, hogy az összetett jövő idős szerkezet már legkorábbi írott nyelvemlékeinkben is szerepel, nagyobb mértékben azonban csak a 18. századtól terjedt el. Előbb a latin, majd a német hatás segítette elő, erősítette. A német *werden* + főnévi igenév szerkezettel való párhuzama miatt tartották idegenszerűségnek, germanizmusnak. Így tanulhatta az a nyelvhasználó is, aki a kérdést feltette, aki valószínűleg csak az egyik nyelvi formát tanulta meg, fogadta el. A másikat elutasítja, és használatát hibának nevezi. Természetesen a *fog* segédigéből és a ragozandó ige főnévi igenevéből álló, összetett jövő idős igealak hasznos és szükséges. Különösen olyankor van rá szükség, ha feltétlen, nyomatékos a közlés: *le fogok vizsgázni, meg fogjuk nézni a filmet*; illetve, ha valószínűséget fejez ki: „Még jőni kell, még *jőni fog* egy jobb kor”.

4.3.2. Vagy ilyen a más jellegű, de szintén „örökzöld” kérdés a *csuklik* típusú igék felszólító módjával kapcsolatban. Van mintegy hetven olyan *-lik, -zik* végű igénk (*bicsaklik, feslik; habzik, vérzik*), amelyek szabályos felszólító alakjaiban zavaró mássalhangzó-torlódás alakul ki: *bicsakljjon, fesljjen; habzzon, vérezzon* stb. E kiejtési nehézkesség miatt az efféle igék kérdéses alakjaiban a teljesebb töváltozat használata szokásos: *bicsakoljjon, feseljen, habozzon, vérezzon* stb. Olykor, főként a hosszabb alak szokatlansága miatt körülírásokat vagy képzésmódosításokat is alkalmazunk: *ne porzzon* helyett *ne verjen port; kifejljen* helyett *kifejlődjön* stb. Rokon értelmű igékkel is helyettesítjük a nehézkesnek tartott alakokat: *fényljen* vagy *fényeljen* helyett: *ragyogjon; Ne csukolj már annyit!* helyett: *Csinálj már valamit, hogy elmúljon a csuklásod!*

Itt a nyelvi problémát az okozza, hogy nehézkes a szokásos, normatív *csukljjon, csukljék* alakok használata. A beszélők kiejtésbeli, nyelvészeti indokokra hivatkozva kérnek segítséget, megoldást nyelvi problémájukra.

5. Lexikai-szemantikai normaváltozásokkal létrejött neologizmusok

A nyelvhasználók gyakran eltérnek az adott beszélőközösségben adott kontextusban addig érvényes, megszokott norma szerinti nyelvi formáktól.

5.1. Az eltérés, a „normaszegés” lehet szándékos, ismerten a szépirodalomban, a reklámban, de a mindennapi nyelvhasználatban is. Ilyenkor a normaszegés, amely lehet például tudatos stíluskeverés, bizonyos nyelvi elemek vagy nyelvi rétegek

szokatlan arányú használata stb. a legkülönbélebb implikált jelentések kifejezésére szolgál.

5.2. A norma nem szándékos, nem tudatos figyelmen kívül hagyása, túllépése a tulajdonképpeni „normasértés”. A továbbiakban a sztenderdtől való nem szándékos eltéréssel, normaszegéssel foglakozom. Heltai Pál *A fordítás és a nyelvi norma* című tanulmányában öt pontban foglalja össze a nem szándékolt normasértés okait: 1. az elvárt nyelvváltozat helyett más nyelvváltozat normáinak használata (pl. saját dialektusát akarja érvényesíteni, vagy nem ismeri az adott nyelvváltozat normáit); 2. a tényleges nyelvhasználatnak (performancia) és a nyelvi rendszer és a normák ismeretének (kompetencia) eltérése; 3. az egyén kompetenciájának szintaktikai, stilisztikai, szövegalkotási, lexikai, szociokulturális, pragmatika bizonytalanságai vagy hiányosságai; 4. a nyelvi rendszer változása: ingadozó, versenyző formák; 5. más nyelv interferáló hatása (Heltai 2004: 419–22). A *normaszegés, normasértés* terminusokat itt a nyelvi normával foglalkozó szakirodalomban szokásos értelemben használom: pusztán a normától való eltérést értem rajta, és nem a nyelvhasználói magatartást minősítem vele.

5.2.1. A normaszegés okának egyik tipikus esete az, amikor a beszélő azért nem akarja a szokásos normatív formát használni, mert nem tartja jónak saját maga vagy szűkebb közössége számára. Ilyen, a sztenderden belüli normaváltás ragadható meg például a korábban kizárólagos használatú normatív *fogyatékos* szóhoz képest az újabb keletű *fogyatékkal élő* kifejezésben. A *fogyatékkal élő*, a *fogyatékkal együtt élő* rövidülése, a *fogyatékosnál* korrektebb; de más szinonimáihoz képest (*rokkant, csökkent vagy megváltozott munkaképességű*) is átfogóbb jelentésű, és közelebb áll a *differently / diversely able* ’másként képes’ jelentéstartalomhoz is. Ugyanakkor az *él valamivel* eddigi használata: *kenyérrel, szalonnával él* ’vmit szokott fogyasztani’; *szóval, alkalommal él* ’felhasználja, igénybe veszi’; vagy a hivatalos nyelvhasználatban: *fellebbezéssel, beadvánnyal él*. Ebbe a sorba nem illik bele, így némileg „normasértő” a *fogyatékkal élő*, mégis terjed, mert láthatóan szükség van rá, tehát normatágító. Jelentéstani szempontból neologizmus születik. A nyelvhasználók jelentős csoportja nem akarja a meglévő szót használni, mert nem felel meg a szándékának. Értékítéletet nem tartalmazó, nem rosszalló árnyalatú megnevezést keres, egyúttal olyat, amellyel átfogó jelentéstartományt tud megjeleníteni.

5.2.2. Új összetételek esetében ugyancsak felmerül a normához való viszonyítás mint fontos kritérium. Új nyelvi forma a magyarban a *hírközlemény*, avagy a nyelvi rendszer és a normák pontos ismeretének hiányából jött létre? Mert hiszen hagyományosan nem szokásos a *hírközlemény* használata, sem normatív (köz)nyelvi szóként, sem műfajjelölő terminusként. Az egynyelvű magyar – értelmező, helyesírási, történeti stb. – szótárak nem tartalmazzák. Létezik *hír, közlemény, hírközlés, hírközlő, hírközlő műfaj* stb., de a *hírközlemény* összetétel, legalábbis hagyományosan nem használatos. Természetesen ez vagy *hír*, vagy *közlemény*, a további megkülönböztetés jelzőkkel vagy más szerkezetes kifejezésekkel szokásos: *hivatalos közlemény, kiadott hír* stb. Az újabb sajtónyelvi vagy médianyelvi használatban mégis egyre gyakoribb. Internetes fórumokon, online szótárakban rendszeresen szerepel, megtalálható természetesen kétnyelvű szótárakban is, például a magyar–angol nagy-

szótárban. Nyilvánvalóan az angol *news bulletin* szó szerinti fordításaként terjed nálunk is. Szakszóként való használatát bizonyára meg is lehet indokolni az adott szakterületeken, de a köznyelvben (ma még) nincs jelentésmegkülönböztető szerepe: *közleményként kiadott, közlemény értékű hírt* értünk rajta.

Létezik-e *főtámogató* szavunk? Ahogy létezik például *főorvos/atorvos* szópár, (még) nincs *főtámogató/altámogató* megfelelés. Több-e a *főtámogató*, mint a *fő támogató* jelzős szerkezet? Végbement-e olyan fokú jelentésváltozás, amely alapján kijelenthetjük, hogy a *főtámogató* önállósult? Ezt sem a szótárak, sem az átfutott online adatbázisok alapján nem erősíthetjük meg. Mindennek tudatában 'legfontosabb, legnagyobb támogató' jelentésben továbbra is írjuk külön a *fő támogató* szerkezetet – válaszoltuk a feltett kérdésre.

5.2.3. A következő szemantikai neologizmus, amely egy korábban is használatos szó megújult jelentésben, azt is példázza, hogy a normativitásnak mint érték szempontnak az érvényesítése a nyelvtudományban nem tartalmazhat morális mozzanatokot. A szó nem „hibás”, a helyes, helytelen nyelvi formák pedig nem önmagukban jót vagy rosszat jelentenek, hanem értéküket a szituációhoz, a hagyományhoz, a megértés sikerességéhez képest állapíthatjuk meg.

A *garniszálló, garniszálloda* szó jelentésváltozásának története több szempontból is tanulságos. Ezen akkor gondolkoztam el, amikor közigazgatási, jogszabályi háttérhez kellett véleményt mondani a szó „helyességéről”. A mai nyelvhasználatnak, már ha egyáltalán ismeri, az értelmező kéziszótár és az irodalmi hagyomány alapján is a 'találkahelyül szolgáló, kétes hírű kis szálloda' jelentés jut eszébe. Élt a magyarban a szó ennél jóval tágabb körű használata is. A *magyar nyelv értelmező szótára* még a hatvanas években is utalt erre szélesebb jelentéskörre, *szoc. e.*, azaz *szocializmus előtti* minősítéssel: 'rendszerint mellékcucában, eldugott helyen levő kisebb, kétes hírű szálló, rövid időre, találka céljára is kivehető szobákkal; zugszálló'. Történeti szótárainkból pedig méginkább nyilvánvaló, hogy a *garniszálló* 'olcsó, kisebb szálló, rövid időre is kivehető szobákkal' jelentésben használatos volt a múlt század elején nálunk is. A TESZ. az első adatot 1918-ból hozza: 'szálló, rövid időre is kivehető szobákkal'. A szó a franciából származó német *Hotel garni* fordítása alapján került a magyarba, és a francia *garnir* 'fölszerel, ellát' ige jelentését örzi, miként a *garnitúra, garnizon* szavak is.

Az igaz, hogy a 20. században a *garniszálló* jelentése erősen pejoratív irányú lett, viszont épp a mai nyelvhasználatban megjelent vagy visszatért – részben talán a külföldi szálláshelytípusok hatására is – a fenti, tágabb jelentésköre. Szálláshelykatalógusokban, internetes portálokon találkozni vele, egyre szélesebb körben válik ismertté. Nyelvi-nyelvhasználati szempontokból tehát nem helyteleníthető a *garniszálló, garniszálloda* elnevezés, sőt „az is megengedhető, hogy jogszabály ilyen jelentésű kifejezést tartalmazzon”.

Itt a nyelvhasználó szóismerete volt bizonytalan, illetőleg hiányos, ezért tartotta normasértőnek az adott szót. Azért is akart érvényesíteni más normát, mert amit ismert a szó jelentéséből, az számára nem volt jó, nem volt pozitív. Ilyen esetben az is látszik, hogy az erkölcsi norma is irányítja a nyelvi normát.

5.2.4. Lényegében normasértés következik be olyankor is, amikor a nyelvhasználó valamilyen érdekből, például valamilyen információ elhallgatásából szándé-

kosan mossa el vagy össze a korábban megszokott szemantikai határokat. Amikor például a *reklámár*, *reklámáron* kifejezéseknek „a magyar nyelv szabályai szerinti jelentését” kérdezték, valójában arra voltak kíváncsiak, hogy a *reklámáron* magában foglalja-e a *valódi különleges ajánlat* fogalmát és annak tartalmát, avagy sem. Mennyiben jelent olcsóbb árat, kedvezményes, különleges ajánlatot a vásárlóknak az a szituáció, amikor valamit *reklámáron* kínálnak. Vagy csak tartalom nélküli, semmitmondó üzleti fogásról van szó ilyenkor?

Az új szó használata, pontosabban valamely megszokott jelentéskör kibővülése természetesen maximálisan megfelel a nyelvi rendszer egészének és a szóalkotás szabályainak. A normát, legalábbis a kérdező számára valamely egyéb ok miatt sérti: ez esetben azért, mert az általa ismert, elvárt, megszokott, eddig számára is egyértelmű szaknyelvi nyelvváltozat helyett módosult jelentésárral használják. A *reklámár* kifejezést értelmező szótáraink is kereskedelmi szakszóként tartják számon: ’áru népszerűsítésére alacsonyan megállapított ár’ jelentést megadva. A kereskedelmi használatból a szó az utóbbi években kilépett a mindennapokba, és a mai közhasználatban is megőrzött valamennyit az eredeti jelentéséből. Legalábbis a vevő számára a *reklámár* továbbra is ’kedvezményes ár, a szokásosnál olcsóbb ár’, illetve ’jó áron való vásárlási lehetőség’-et jelent. Annak eldöntése, hogy a *reklámáras* hirdetési mód kereskedelmi és jogi szempontból különleges ajánlatnak minősül-e, és mindaz, amit *reklámáron* kínálnak az valóban *kedvezményes*, *olcsó*-e, már korántsem csupán nyelvészeti kérdés.

6. Befejezés

6.1. A bemutatott újabb nyelvi jelenségek, valódi és a jelentésbeli neologizmusok olyan folyamatban lévő nyelvi változások tulajdonképpen, amelyek értékelhetők a normativitás szemszögéből is, vagyis a használatukra vonatkozó konvencionális nyelvi normák betartása, avagy be nem tartása felől. A változások innen nézve az adott esetben normasértések, mert esetükben az elvárt norma helyett más nyelvváltozat használata következik be. Amikor ezek az új jelentéselemek megsziárdulnak, megszokottá válnak, netán kodifikálódnak, új szó, állandósult új jelentés lesz a változásból. A *fogyatékkal élő*, a *garniszálló*, a *reklámár* esetében ez már elmondható, a *főtámogató*, a *hírközlemény* még alkalmi szemantikai és lexikológiai változásnak mondható.

6.2. Abból indultam ki, hogy a norma nem szándékolt figyelmen kívül hagyása, a tulajdonképeni normasértés több ok miatt következhet be. A bemutatott változások két okot erősítenek meg. Az egyik: az elvárt nyelvváltozat helyett más nyelvváltozat normáinak használata; mert a beszélő valamilyen okból tudatosan változtatni akar a megszokott normán: *fogyatékkal élő*, *reklámár*. A másik az egyén, a nyelvhasználó bizonytalanságaiból eredő ok, mégpedig a nyelvhasználók lexikai vagy szociokulturális kompetenciájának hiányosságaival kapcsolatban: *garniszálló*, *hírközlemény*.

6.3. A norma sajátossága, hogy akkor is érvényes, ha nem tartják be (Bartsch 1987: 166; idézi Heltai 2004: 419). A normatív erő akkor is működik, amikor a ver-

senyző formák eredményeként új norma keletkezik. A nyelvi tanácsadó szolgálatba érkező kérdések és vélekedések önmagukban is alátámasztják mindkét tételt.

A bemutatott szemantikai neologizmusokat ezúttal egyetlen értékszempont alapján minősítettem, illetve jeleztem a velük kapcsolatos nyelvhasználói attitűdöt: hol tartanak a konvencionalizálódás és a standardizáció folyamatában; mennyire felelnek meg a normaként elfogadott standard/sztenderd nyelvváltozat hagyományozódott szokásrendszerének és kodifikált normájának; mennyire felelnek meg az értékes, megőrzendő hagyománynak.

Ugyanezeket a nyelvi változásokat természetesen további szempontok, másféle nyelvértelmezések alapján is meg lehet vizsgálni, és az itt megállapítottaktól akár gyökeresen eltérő eredményekre jutni. Az általam normasértésnek nevezett jelenségek lehetnek rendszerszerű, szabályszerű vagy analógiás változások; lehetnek csoportnyelvi változatok, nyelvi változók, versengő nyelvi formák; lehetnek a nyelvi kreativitás, a változó mindennapi élet bizonyítékai stb. A kutató különválasztja a vizsgálati szempontokat, a nyelvi tanácsadó meg, amennyire lehet, egybentartja őket; a nyelvi rendszer, a norma, a nyelvhasználat összefüggéseit.

SZAKIRODALOM

- Balázs János 1987. *Hermész nyomában. A magyar nyelvbölcselet alapkérdései*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Bartsch, Renate 1987. *Sprachnormen: Theorie und Praxis*. Max Niemeyer, Tübingen.
- Békés Vera 1997. *A hiányzó paradigma*. Latin Betűk, Debrecen.
- Heltai Pál 2004. A fordítás és nyelvi normák. I. *Magyar Nyelvőr* 128: 407–37.
- Heltai Pál 2005. A fordítás és a nyelvi normák. II. *Magyar Nyelvőr* 129: 30–58; III. *Magyar Nyelvőr* 129: 165–73.
- Heltainé Nagy Erzsébet 2004. Hagyomány, nyelv és nyelvművelés. In: Büky László (szerk.): *Nyelvleírás és nyelvművelés, nyelvhasználat, stilisztika*. A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI. Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, 41–52.
- Heltainé Nagy Erzsébet 2007a. A nyelvművelés fogalma és tereiművei. In: Domonkosi Ágnes–Lansztyák István–Posgay Ildikó (szerk.): *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó, Dunaszerdahely–Budapest, 13–27.
- Heltainé Nagy Erzsébet 2007b. Értékelés és normativitás a mai nyelvművelésben. In: Heltai Pál (szerk.): *Nyelvi modernizáció*. MANYE XVI. MANYE–Szent István Egyetem, Pécs–Gödöllő, 254–9.
- Kemény Gábor (szerk.) 1992. *Normatudat – nyelvi norma*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest.
- Kenesei István 2002. Hányféle igazság van? *Magyar Nyelv* 98: 39–48.
- Kenesei István 2004. A nyelvemléttől a nyelvművelésig. In: Kiefer Ferenc et al. (szerk.): *25 év anyanyelvünk szolgálatában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 7–25.
- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kontra Miklós 1992. A sztenderd amerikai és néger angol különbségéről. In: Kemény Gábor (szerk.): *Normatudat – nyelvi norma*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 109–15.
- Kontra Miklós 2001. „Három a magyar igazság.” *Magyar Nyelv* 97: 53–64.
- Ladányi Mária 2004. Rendszer – norma – nyelvhasználat: Igekötös neologizmusok „helyi értéke” In: Büky László (szerk.): *Nyelvleírás és nyelvművelés, nyelvhasználat, stilisztika*. A mai magyar

nyelv leírásának újabb módszerei VI. Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék. Szeged, 96–116.

Nyíri Kristóf 1994. *A hagyomány filozófiája*. T. Twins, Budapest.

Szilágyi N. Sándor 1996. *Hogyan teremtünk világot?* Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár.

Tolcsvai Nagy Gábor 1998. *A nyelvi norma*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Tolcsvai Nagy Gábor 2003. A nyelvi norma. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv kézikönyve*. Osiris Kiadó, Budapest, 987–95.

Tolcsvai Nagy Gábor 2004. *Nyelv, érték, közösség*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Heltainé Nagy Erzsébet

SUMMARY

Heltainé Nagy, Erzsébet

Normativity as a value criterion in language care and linguistic counselling

This paper deals with various theoretical and practical issues from a language educator's and researcher's point of view centred on normativity as a value criterion. The philosophical background is provided by functional and cognitive approaches to language that interpret language use as a body of knowledge and practice handed down from generation to generation in a linguistic community. Relying on such approaches, the author discusses the phenomena of normativity and norm changes, as well as standard language norms as a basis of, and a system of conventions for, usual linguistic behaviour still functioning as a pattern of guiding principles. It is against the backdrop of that system of norms that she presents current changes and neologisms at a lexical-semantic level as they occur in the practice of linguistic counselling.

Combining theory and practice, she also tries to find out how much her conception of language is appropriate to resolve current issues of language use; and how well that theoretical framework can be exploited in her daily work as a linguistic counsellor.